

ВІДЗИВ

на дисертаційне дослідження Павлової Наталі Василівни на тему «Формування комунікативної активності у немовленнєвих дітей молодшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій», подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – .корекційна педагогіка

Стратегія державної соціальної політики на сучасному етапі спрямована на створення необхідних умов для повноцінного відновлення, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами. У цьому зв'язку на сьогодні значущим є звернення Павлової Н.В. до проблем, що сприяють інтенсивному розвитку логопедії раннього віку. Особливо важливими при цьому, як правильно зазначає автор, є дослідження питання діагностики вад довербального розвитку дитини, визначення критеріїв раннього прогнозу виникнення можливих мовленнєвих порушень, розробки прийомів і методів логопедичної роботи як превентивної, так і корекційно-розвивальної спрямованості. Разом з тим, важливо в сучасних наукових дослідженнях, присвячених проблемі комунікативної активності, задіювати характерні для сучасної науки ідеї синтетичного вивчення цієї проблеми, намічені в класичних роботах Л.С. Виготського і його школи, зокрема в роботах А.Р. Лурія.

Значущість і недостатня теоретична і методична розробленість проблеми формування комунікативної активності у дітей зі складною структурою порушення молодшого дошкільного віку визначає актуальність і своєчасність теми дослідження Павлової Н. В.

У Розділі 1, зміст якого заслуговує на окрему позитивну оцінку, дисертантом здійснено глибокий і всебічний аналіз наукових досліджень в галузі загальної педагогіки та психології, нейронаук і медицини та наукових досліджень в галузі спеціальної педагогіки і психології. Хоча при цьому зазначу, що розкриття змісту відповідних робіт українських вчених, на нашу думку, бажає більш повного висвітлення.

На підставі здобутих аналітичних матеріалів про стан ранньої допомоги дітям з особливостями в розвитку, автор формулює важливий висновок про те, що грамотно організована рання корекція здатна запобігти появі вторинних відхилень в розвитку дитини, забезпечити максимальну реалізацію реабілітаційного потенціалу, а для значної кількості дітей відкриває можливості включення їх в інтеграційні процеси на більш ранньому етапі вікового розвитку.

При цьому автор, узагальнюючи результати відповідних наукових досліджень, висловлює важливу думку про те, що з огляду на складність постановки мовленнєвих діагнозів у цієї категорії дітей, а також зважаючи на труднощі виявлення причин порушень і визначення шляхів їхньої корекції, необхідно використовувати комплексні методи. Основним завданням таких методик визначено подальше «дорощування» структур мозку, відповідальних за здатність до навчання, і здійснення його за допомогою як педагогічних прийомів, так і немедикаментозного терапевтичного впливу. Можливість втілення синтетичного підходу автор вбачає в подальшій розробці нейрологопедичного аспекту, який певною мірою є більш співвідносним з медичним, аніж з педагогічним, розумінням мовленнєвого порушення. Базуючись на результатах аналізу наукових праць, такий підхід надання ефективної ранньої допомоги дітям з відхиленнями в розвитку мовно-мовленнєвої функції дисертант вбачає в застосуванні методів сучасної нейронауки. Найбільшу актуальність при цьому, як зазначає автор, мають набути передусім діагностичні заходи, проведення яких враховує як особистісні рівні розвитку кожної дитини, в тому числі і особливості функціональної асиметрії мозку, так і реалізацію тісної взаємодії команди фахівців: логопеда, невролога, нейропсихолога і дитячого психіатра.

Це дає фахівцю можливість за умов встановлення диференційної діагностики в коротші терміни, підключити механізм запуску мовленнєвої активності і спрогнозувати шлях корекції розвитку дитини із застосуванням транскраніальної мікрополяризації і акустичного нейротренування та методик альтернативної і підтримуючої комунікації. У цьому зв'язку автор формулює висновок про

необхідність вже в молодшому дошкільному віці в ході первинних діагностичних заходів враховувати наявні сприятливі фактори до переваги домінантної півкулі головного мозку дитини. Це той період, коли найбільшу ефективність має орієнтована корекція нейрофізіологічними методами, які передбачають стимуляцію півкулі більш чутливої до процедур. Базуючись на матеріалах аналізу наукових досліджень, автор вважає за необхідне в логопедичній практиці враховувати положення про те, що порушення мовно-мовленнєвого розвитку достатньо часто пов'язане з атиповими формами латералізації мовленнєвої функції, що передбачає необхідність їхнього включення в обов'язковий пункт первинних діагностичних заходів. Опираючись на результати досліджень в галузі нейронаук, дисертант розглядає мовленнєву функцію як результат міжкульової і міжсистемної взаємодії мозкових структур і передбачає, що врахування такої взаємодії може мати позитивні результати в процесі діагностики і корекції розвитку дітей з порушеннями спілкування.

У Розділі 2 дисертант, розробляючи алгоритм діагностики і формування комунікативної активності у немовленнєвих дітей, базується на науковому положенні про те, що специфіка формування вербальних і невербальних компонентів мовленнєво-мисленнєвої діяльності дітей з тяжкими порушеннями мовлення вимагає використання спеціального виду діагностики. За своєю процедурою така діагностика, на переконання дисертанта, має спрямовуватися на виявлення як проявів провідного компонента порушення комунікативної активності дитини, так і особливостей функціональної асиметрії її мозку. З урахуванням зазначених положень дисертантом розроблено і проведено констатувальний експеримент, в основу якого покладено дидактичні принципи, серед яких особливе значення автором надається принципу визначення провідного сенсорного каналу з опорою на особливості функціональної асиметрії мозку.

При розробці концептуальних підходів до діагностики комунікативної активності автором особливо важливим визнається стан сформованості в дітей

різних способів використання знаків в комунікативних функціях як особливо важливих для логопедичного впливу - невербальних, так і доступних їм, – вербальних (в основному в межах ехолалій). Основною відмінністю нейрологопедичної діагностики, запропонованої дисертантом, від традиційних видів діагностичного обстеження дітей з ТПМ є обов'язкове врахування результатів сурдологічних і неврологічних обстежень. Так, врахування результатів обстеження стану акустичних субкортикальних викликаних потенціалів і електроенцефалографії є важливим для підтвердження клінічної картини відсутності усного мовлення у дітей, а надалі - уточненню їхнього логопедичного діагнозу.

Для констатувального експерименту автором запропоновано ретельно розроблене комплексне, поетапне обстеження стану сформованості мовленнєвих функцій у дітей із застосуванням класичних загальноприйнятих підходів і авторської нейрологопедичної діагностичної методики. Авторська методика включила адаптовані класичні тести й елементи запатентованого дисертантом способу диференційної діагностики тяжких порушень мовлення, що спирається на одночасне використання даних акустичних субкортикальних викликаних потенціалів і провідних показників сенсорної недостатності для встановлення уточненого мовленнєвого діагнозу. Експеримент спрямовувався (згідно визначених дисертантом критеріїв) на встановлення особливостей невербальних і вербальних (в основному ехолалічних) компонентів комунікативної активності дітей і, що особливо важливо, на співставлення отриманих результатів з даними апаратних нейродосліджень, отриманих від суміжних фахівців. Якісному проведенню тестування стану сформованості комунікативних функцій дітей, на нашу думку, сприяло використання, авторської мовленнєвої карти з ключовими мітками неблагополуччя, які обумовлюють прояви розладу. Особливо актуальним це виявилось у контексті принципу комплексності, коли вибір способу інноваційних технологій прямо залежав від даних, отриманих від суміжних фахівців.

Базуючись на результатах нейрологопедичного обстеження із застосуванням чотирьохрівневої шкали оцінювання стану вираженості порушень комунікативної активності у дітей, автором визначено несприятливі фактори їхнього розвитку за п'ятьма основними підсумковими блоками. Водночас за авторською системою оцінювання стану сформованості комунікативних умінь дисертантом здійснено порівняльний аналіз отриманих експериментальних даних за відповідними нозологіями у немовленнєвих дітей молодшого дошкільного віку. У результаті встановлено, що найвищий кількісний показник (79,16 %) характеризував низький рівень сформованості сенсорного компонента у всіх дітей експериментальної групи, тоді як вираженість моторного компонента в структурі ТПМ була на рівні 20,84%. Цінними при цьому є здійснені автором систематизація і типізація труднощів виконання діагностичних завдань різними групами дітей з ТПМ. Важливим є також те, що вже на етапі раннього логопедичного втручання, завдяки комплексному підходу до обліку анамнестичних даних, застосуванню класичних прийомів спостереження, тестування і врахуванню показників латентності VI піку АСВП стало можливим уточнення логопедичного заключення і на цій підставі здійснення вибору пріоритетних видів нейрофізіологічного стимулюючого впливу навіть в ситуаціях повної відсутності усного мовлення.

У Розділі 3 дисертант висвітлює результати впровадження в логопедичну практику запропонованого нею комплексного міждисциплінарного підходу із застосуванням акустичних нейромодуляцій в якості засобу інноваційних технологій. Корекційно-розвивальна робота базувалася на врахуванні отриманих даних нейрологопедичної діагностики стосовно маркерних ознак провідного (в даному разі сенсорного) компоненту в структурі тяжкого поліморфного недорозвинення мовлення у дітей. Запропоновані автором інноваційні технології сенсорного розвитку дітей передбачали диференційоване використання двох основних видів стимульного впливу: акустичного і візуального. В якості основних корекційних завдань, спрямованих на формування комунікативної активності у дітей, автор запропонувала комплекс завдань для корекції розвитку вербальних і

невербальних засобів спілкування. З метою формування первинних вербальних засобів в експерименті використовувалися аудіотехнології, які дозволяли впливати на процеси сенсорного сприйняття засобами музикотерапії, логоритміки та візуально-фонетичного оформлення. На етапі становлення у дітей високочастотних звуків дисертантом використовувався курс індивідуальних комп'ютерних програм «Електронне вухо» з достимуляцією у вигляді повторного прослуховування найпотужніших за впливом на мовленнєві центри блоків програми вже без використання спеціального обладнання.

Ефективність запропонованого алгоритму формування комунікативної активності у немовленнєвих дошкільників автором доведено за критеріями: «норма», «пограничний стан» і «виражене порушення (патологія)». Встановлено, що 67,36% немовленнєвих дітей молодшого дошкільного віку в результаті застосування орієнтованої нейрологопедичної корекції засобами інноваційних технологій продемонстрували позитивну динаміку процесу розуміння зверненого мовлення, а також підвищення рівня мовленнєво-слухової уваги і, як наслідок, поліпшення якісних характеристик початкових ознак комунікативної активності. Застосування такого підходу сприяло започаткуванню розвитку активної взаємодії дітей під час ігрових ситуацій, формуванню ініціації та підтримки діалогічної співпраці.

Основні положення, висновки та результати дослідження викладено у 14 публікаціях автора, з яких 3 – у зарубіжних виданнях.

Оцінюючи у цілому позитивно дисертаційне дослідження, висловлюємо наступні зауваження і побажання:

1. У дисертації не приділено достатньої уваги чіткому визначенню такої інтегративної властивості, як «комунікативна активність» і розкриттю її структурних компонентів. Водночас опора в дослідженні на модель мовленнєво-мисленнєвого процесу призвела до певного ототожнення автором понять «мовлення» і «комунікація», структурні компоненти яких змістово відмінні і по

різному впливають на продуктивність перебігу комунікативної діяльності дитини раннього віку з порушеннями спілкування.

2. Автором ретельно виписані методики і шкали оцінювання результатів виконання завдань орієнтовного, діагностичного і основного етапів констатувального експерименту. Разом з тим, в роботі недостатньо представлені результати, отримані за цими методиками, а також не повно сформульовані висновки (як за розділами, так і загальні), що розкривають стан сформованості комунікативної активності дітей на етапі констатувального експерименту.

3. Важливий висновок автора про те, що за умови поліпшення процесу декодування мовленнєво-слухової інформації у дітей закономірно починалося продуктивне породження мовлення в тексті дисертації не достатньо підтверджено наявним фактичним матеріалом.

4. Не достатньо обґрунтовано відсутність порівняльного дослідження у двох групах молодших дошкільників з порушеннями спілкування, в логопедичній роботі з якими впроваджувався (експериментальна група) і не впроваджувався (можлива контрольна група) запропонований автором діагностико-розвивальний метод корекції розвитку.

5. Сучасними дослідженнями доведено, що визначальними для розвитку спілкування дітей є перші два-три роки життя, в період яких важливими для формування особистості і розвитку мозку дитини є досвід соціального оточення і стосунки з матір'ю. У цьому зв'язку запропонована дисертантом програма ранньої допомоги дітям у формуванні комунікативної активності мала б обов'язково стати сімейно-центрованою, спрямовуючись на допомогу всій сім'ї, а не тільки дитині з особливостями мовленнєвого розвитку.

Проте висловлені зауваження не знижують позитивної оцінки дисертаційної роботи. Підсумовуючи висловлене, варто, в цілому, зазначити, що дослідження Павлової Наталі Василівни на тему «Формування комунікативної активності у немовленнєвих дітей молодшого дошкільного віку засобами інноваційних технологій» є завершеною самостійною працею, торкається актуальних та

важливих проблем корекції розвитку дітей молодшого дошкільного віку, є цінним у своєму корекційно-превентивному спрямуванні, зміст його викладений на сучасному рівні.

Дослідження за актуальністю змісту, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу теоретичних положень і практичних напрацювань у дисертації і публікаціях, відповідає вимогам ДАК МОН України щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук, зокрема «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013, що ставляться до кандидатських дисертацій, а його автор – Павлова Наталя Василівна – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент -

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри логопедії НПУ ім. М.П. Драгоманова

В.В.Тарасун

